

<https://doi.org/10.36818/1562-0905-2024-1-3>

УДК 330.3:332.1(477.8)

JEL O44, Q56, R11, R58

В. Р. Ковалишин

Вплив релокації бізнесу на соціально-економічний розвиток Карпатського регіону

Релокації (переміщення) підприємств стали реаліями ведення українського бізнесу останніми роками. Цей процес особливо посилюється з початком повномасштабних бойових дій на території України та вимушеним переміщенням багатьох підприємств в умовно безпечні регіони. На державному та регіональному рівні впроваджуються заходи з підтримки та сприяння розвитку релокованих підприємств. Розглянуто актуальні питання релокації підприємств, викликані веденням бойових дій на території України. Здійснено аналіз регіонів, в які найбільш активно переїжджають підприємства, та галузевої структури релокованих підприємств. Проведено оцінювання впливу процесу переміщення підприємств на соціально-економічний розвиток областей Карпатського регіону та визначено вплив як незначний. Також проаналізовано ймовірність негативного впливу на стан довкілля в результаті додаткового антропогенного та техногенного навантаження на довкілля. Визначено переваги та недоліки релокації бізнесу для розвитку Карпатського регіону. Обґрунтовано необхідність урахування динаміки релокації бізнесу під час стратегічного планування розвитку областей, в які релокуються підприємства.

Ключові слова: стратегія розвитку, програма переміщення підприємств, Карпатський регіон, SWOT-аналіз, еколого-економічний вплив.

Постановка проблеми. З початком активної фази війни в Україні значно зросла кількість підприємств, які перемістилися з території, наближеної до зони ведення бойових дій, в умовно безпечні, переважно західні, регіони України. На національному рівні урядом за підтримки Міністерства економіки України розроблено державну програму релокації підприємств. Незважаючи на зниження динаміки переміщення підприємств, що спостерігається на кінець 2023 р., через відносну стабілізацію ситуації в східних та південно-східних областях України, на порядку денному залишаються актуальними питання соціально-економічного та екологічного впливу релокованих підприємств на розвиток областей, в які здійснювалося переміщення.

Організаційно-правовим і фінансово-економічним аспектам вимушеної релокації підприємств, спричиненої веденням бойових дій на території України у 2022-2023 рр., присвячено низку наукових праць, більшість з яких торкаються питань правового регулювання та удосконалення механізмів здійснення релокації, підвищення ефективності державної програми підтримки релокованих підприємств, збереження та налагодження їхніх транспортно-логістичних зв'язків.

Водночас значно меншою мірою в наукових працях розглянуті питання потенційних екологічних загроз, спричинених релокацією, соціально-економічного розвитку регіонів, які є пріоритетними напрямками релокації, аналізу змін і викликів, пов'язаних з переміщенням підприємств.

Для розгляду цих питань застосовано такі методи дослідження: індукції та дедукції (для аналізу впливу факторів на інтенсивність та напрямки переміщення підприємств); економіко-статистичний (для оцінювання впливу релокованих підприємств на економічні показники розвитку окремих областей); картографічний (для відображення територіальної специфіки та областей, які користуються найбільшою популярністю); прогнозування (для формування авторських висновків щодо впливу релокованих підприємств на соціально-економічну ситуацію та стан довкілля).

Аналіз останніх досліджень. Питанням збереження українського бізнесу та переміщення підприємств в умовно безпечні області присвячено низку наукових

© В. Р. Ковалишин, 2024.

праць, опублікованих у 2022-2023 рр. Зокрема, проблеми правового регулювання релокації підприємств в Україні, їхнього логістичного забезпечення, можливості пільгового оподаткування та кредитування розглядали В. Заросило та ін. [1].

Л. Якимовою та А. Білаком здійснено аналіз значущості впливу релокованих підприємств на економічний розвиток умовно безпечних регіонів [2]. Було зроблено висновок про загалом незначний вплив на валовий регіональний продукт у більшості із 16 областей, в які можлива релокація за державною програмою.

Детальний аналіз впливу релокованих підприємств на економічний потенціал територіальних громад Закарпатської області здійснено науковцями Ужгородського національного університету. Зокрема, у межах проведеного дослідження оцінено вплив і визначено економічні переваги, які отримують місцеві громади від релокованого бізнесу [3].

В. Мережко та Г. Іванченко запропонували етапи впровадження комплексної стратегії релокації підприємств, яка базується на можливості реалізації безпекових механізмів, а також можливостях розвитку, навчання та забезпечення персоналу [4]. Водночас така стратегія та механізми її реалізації не враховують соціально-економічні виклики та екологічні ризики та обмеження, які супроводжують переміщення підприємств.

Метою статті є аналіз впливу релокованих підприємств на соціально-економічний розвиток західних областей України, а також оцінювання імовірності негативного впливу зростання кількості підприємств на стан та якість довкілля.

Основні результати дослідження. На початку становлення ринкової економіки в Україні її східні та, хоча меншою мірою, південні регіони відгравали ключову роль в аспекті промислового розвитку та зростання ВВП держави, що певною мірою склалося історично та було еволюційним процесом, пов'язаним зі спадком, який дістався Україні з радянських часів. Такий стан справ, з одного боку, забезпечував цим регіонам стабільну економічну підтримку та можливість працевлаштування місцевого населення, а з другого, – породжував певні екологічні проблеми, пов'язані з вичерпанням природних ресурсів і забрудненням довкілля.

Західні та центральні області України (останні меншою мірою) із самого початку незалежності зіштовхнулися із соціально-економічними проблемами, пов'язаними насамперед з недостатньою кількістю робочих місць і неможливістю працевлаштування та, як наслідок, з масовим відтоком продуктивної робочої сили в пошуках роботи за кордон. Водночас відсутність значної кількості промислових підприємств, частковий занепад сільського господарства в перші роки незалежності України викликали певний позитивний екологічний ефект, сприяючи підтриманню стабільного екологічного стану та збереженню місцевих екосистем.

Однак останніми роками державна політика щодо диверсифікації розвитку окремих регіонів України зазнала суттєвих змін під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників. Під впливом пандемії COVID-19 і бойових дій, які мають місце на території України, змінилася та значно зросла соціально-економічна роль окремих регіонів, зокрема Карпатського регіону України. Цьому сприяли значна міграція населення в західні області, релокація промислових і підприємств сфери послуг зі східних, північно-східних і частково з південних областей України, а також притік капіталу, який супроводжував ці міграційні процеси.

О. Захарова стверджує, що процес релокації підприємств, спричинений війною, розпочався ще у 2014 р., коли деякі підприємства з Донецької та Луганської областей було переміщено на підконтрольну українському уряду територію. За фактичної відсутності державної підтримки переїжджали переважно малі та мікропідприємства [5]. Однак процес релокації тоді мав поодинокий характер.

Темпи переміщення підприємств в умовно безпечні регіони значно активізувалися у 2022 р. з початком повномасштабних бойових дій. На державному рівні було прийнято низку законодавчо-нормативних актів і розроблено програму підтримки релокованих підприємств, які мають на меті сприяння та адаптацію підприємств до нових умов. На початок 2022 р. програмою скористалися понад 500 підприємств, переважно зі східної та північно-східної України, а також значна кількість підприємств з Київської області та м. Київ. Однак за два роки темпи переміщення підприємств між областями в пошуках більш безпечного місця поступово спадають. За даними Міністерства економіки України, у межах реалізації програми переміщення на 12.05.2022 р. у більш безпечні регіони переїхали 510 підприємств, на 25.10.2022 р. кількість релокованих підприємств становила 761 [6], а приріст за п'ять місяців – 49,2%. На 23.10.2023 р. в Україні, за даними сервісу відстеження реєстраційних даних Опендатабот [7], кількість підприємств, які переїхали в більш безпечні регіони, становила 840 підприємств, тобто за рік зросла всього на 10,3%.

Із загального числа релокованих підприємств у Західну Україну перемістилися понад 550 підприємств, з них найбільша кількість переїхали у Львівську та Закарпатську області – 199 і 120 підприємств відповідно. Окрім того, регіонами, куди значною мірою переїжджав бізнес під час війни, стали Чернівецька (78 релокованих підприємств) та Івано-Франківська область (70 релокованих підприємств) [7]. Кількість релокованих підприємств у розрізі областей представлена на рис. 1.

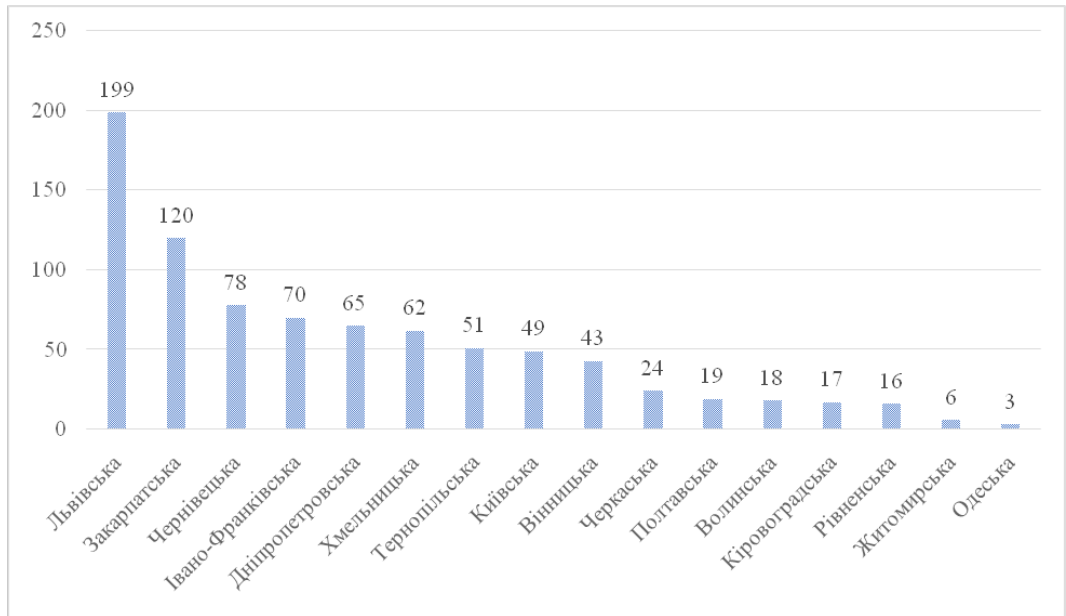

Рис. 1. Кількість релокованих підприємств за час війни в Україні на 23.10.2023 р.
Джерело: побудовано автором на основі даних [7].

Усі згадані вище області представляють Карпатський регіон, в якому традиційно спостерігався активний розвиток сфери послуг, водночас значно менше порівняно зі східними та деякими південними областями була розвинена промисловість.

Релокація підприємств в Україні є динамічною, а наведені дані не є абсолютними й постійно змінюються. Необхідно звернути увагу на той факт, що

темпи релокації підприємств у західні області також поступово знижуються, що передусім пов'язано зі стабілізацією ситуації та деокупацією північно-східної частини України. Тому зростання кількості релокованих підприємств слід розглядати, урахувавши, що частина підприємств повернулися назад у вихідні місця, особливо це стосується підприємств, які на початку війни переїхали з Київської, Чернігівської та Сумської областей. Частина підприємств, зокрема сфери інформаційних технологій і сфери послуг, які переїхали в Західну Україну, однак мали тісні зв'язки із зарубіжними країнами, згодом перевезли свій бізнес за кордон.

Безперечно, релокація підприємств у західні області України створює нові можливості для розвитку регіону, найбільш значними з яких є забезпечення додаткових надходжень до місцевих бюджетів у вигляді податків та інших обов'язкових платежів, зокрема ПДФО, а також створення нових робочих місць і розширення можливостей працевлаштування, особливо в областях з високим рівнем безробіття, зокрема Закарпатській, де традиційно населення було зайняте переважно або у сфері послуг, або ж виїжджало в пошуках роботи в інші регіони України та за кордон.

До додаткових переваг можна віднести створення продукції з доданою вартістю, розвиток транспортно-логістичних підприємств, які беруть участь у перевезенні продукції, що виготовляється, а також робочої сили, сировини й матеріалів для потреб виробництва. Промислове зростання завдяки релокації полягає в підвищенні конкурентоздатності регіону, а також у диверсифікації видів економічної діяльності та їх спрямування.

Аналіз діяльності релокованих підприємств показує, що здебільшого це підприємства, які працюють у сфері виготовлення продукції зі значною доданою вартістю, або підприємства сфери послуг та інформаційних технологій. За даними Національного інституту стратегічних досліджень, переважна кількість підприємств, які були релоковані в Західний регіон України, представляють ІТ-сферу, легку та харчову промисловість, підприємства торгівлі, а також машинобудування та металообробки [8]. Водночас значно менше релоковано підприємств видобувної галузі та підприємств сільського господарства. Логічним поясненням цьому є те, що такі підприємства мають значно більшу прив'язку до певної місцевості, оскільки їхніми виробничими ресурсами є придатна для обробітку земля (для сільгосппідприємств) або корисні копалини від яких, зокрема, залежить видобувна галузь.

Серед переваг, які отримують релоковані підприємства в Західному регіоні України, є більш безпечні умови праці, близькість до кордону та зарубіжних ринків, що особливо важливо для орієнтованих на експорт підприємств, наявність добре розвиненої інфраструктури та транспортно-логістичних шляхів.

Більшістю обласних державних (військових) адміністрацій в Західній Україні впроваджено регіональні програми сприяння та підтримки релокованих підприємств. У Львівській області така програма, розроблена на період дії воєнного стану на 2023 р., визначає комплекс пріоритетних завдань для підтримки та інноваційного розвитку бізнесу, зокрема релокованих підприємств, а також збереження робочих місць [9]. Серед компаній, які переїхали власне у Львівську область, на 26.07.2022 р. переважали підприємства сфери легкої промисловості, торгівлі та машинобудування. Релоковані підприємства представляють також харчову промисловість, металообробку, інформаційну та телекомунікаційні галузь і ІТ-сферу. Діяльність більшості цих підприємств не справляє значного негативного впливу на довкілля, однак виробництво окремих з них є достатньо енергомістким. Кількість релокованих підприємств у Львівську область за ключовими сферами діяльності представлена на рис. 2.

На кінець 2021 р., за даними Головного управління статистики у Львівській області, в області було зареєстровано 21 186 підприємств, з них 3072 промислових

Рис. 2. Кількість підприємств, які переїхали у Львівську область з початку повномасштабних воєнних дій, на липень 2022 р.

Джерело: побудовано автором на основі даних [10].

підприємств, а також 5712 підприємств у сфері оптової та роздрібною торгівлі [11]. Відповідно, частка релокованих промислових підприємств, представлених різними галузями, становила 3,05%, а підприємств сфери торгівлі ще менше – усього 0,51%. Чисельність офіційно працевлаштованого населення Львівської області на 2021 р. становила 1030,9 тис. осіб. Водночас на релокованих підприємствах було додатково залучено близько 5 тис. осіб, що становило 0,48% загальної чисельності тих, хто працює, в області. Ці показники свідчать, що загалом релокація підприємств суттєво не вплинула на соціально-економічну ситуацію в області.

Оцінивши економетричні моделі, Л. Якимова та А. Білак також стверджують, що в більшості областей переміщення підприємств практично не вплинуло на внутрішній регіональний продукт та доходи населення. Тільки для двох областей (Закарпатської та Хмельницької) був зафіксований значущий рівень впливу релокованих підприємств на основні економічні показники [2].

Для забезпечення можливості швидкої адаптації переміщених підприємств і підтримки їхнього економічного стану постановою Кабінету Міністрів України № 1207 «Про затвердження Порядку надання коштів на безповоротній основі для облаштування індустріальних (промислових) парків та / або забезпечення будівництва об'єктів суміжної інфраструктури, необхідних для створення та функціонування індустріальних (промислових) парків» [12] було передбачено створення індустріальних парків. Водночас для врахування екологічних факторів впливу та уникнення потенційних загроз, викликаних релокацією підприємств, для західних регіонів України нам видається доцільним створення екоіндустріальних парків, які разом з економічними преференціями будуть ураховувати екологічні критерії розвитку територій.

Потрібно зазначити, що екологічні питання частково враховуються програмами релокації, які вже реалізуються в Закарпатській та Львівській областях. Зокрема, важливою умовою переїзду бізнесу в Закарпаття визначено екологічно безпечний підхід, а перенесення та функціонування виробничих потужностей повинно відбуватися без нанесення шкоди довкіллю.

Львівською обласною радою в розробленій Концепції адаптації базових галузей економіки до умов воєнного стану разом з енерго-, продовольчою та громадською безпекою безпечний стан довкілля вказаний серед основних напрямів підтримання життєздатності та попередження негативних наслідків воєнних дій [13].

Зауважимо, що не в усіх соціально-економічних сферах господарської діяльності релокація підприємств забезпечує виключні переваги. Наприклад, з позиції розвитку рекреаційно-туристичної галузі регіону переміщення підприємств та прихід великого бізнесу зі значними фінансовими можливостями загрожує місцевим провайдером туристичних послуг, які переважно представлені підприємствами малого та середнього бізнесу. Одночасно з релокованими підприємствами часто переїжджають і працівники, які забезпечували життєздатність цього бізнесу на місці попередньої дислокації, тому практично нівелюється можливість додаткового працевлаштування місцевого населення.

Тому виклики релокації повинні бути враховані у стратегічному плануванні розвитку регіону. Зокрема, у Закарпатській області близько 45% усіх релокованих підприємств становлять представники ІТ-сфери, що зумовлено як об'єктивними причинами, зокрема відсутністю виробничих площ і приміщень, так і стратегічним напрямом розвитку області. ІТ-сфера тут частіше представлена фізичними особами-підприємцями, які об'єднані у великих ІТ-компаніях.

Для розуміння переваг і недоліків, які містить процес релокації підприємств, нами проведено SWOT-аналіз, результати якого наведені в табл. 1.

Таблиця 1

SWOT-аналіз релокації підприємств на рівні Карпатського регіону

Переваги	Недоліки
Зростання економічного потенціалу регіону Додаткові надходження до місцевого бюджету у вигляді податків і обов'язкових платежів Впровадження інноваційних рішень, підходів і технологій	Необхідність адаптації стратегії розвитку бізнесу до місцевих умов Зростання антропогенного та техногенного навантаження на довкілля Виникнення дефіциту, а також підвищення вартості оренди офісних, виробничих і складських приміщень
Можливості	Загрози
Нові робочі місця та розширені можливості для працевлаштування Розширення експортної діяльності завдяки близькості до кордону Диверсифікація видів економічної діяльності Створення екоіндустріальних парків	Витіснення представників місцевого бізнесу, зокрема у сфері послуг і харчової промисловості Утрата попередніх ринків збуту Зростання дефіциту сировини та енергоресурсів завдяки підвищенню конкуренції на регіональному ринку

Джерело: побудовано автором на основі проведеного дослідження.

Також треба пам'ятати, що в Карпатському регіоні, ураховуючи обмеженість природних ресурсів і значну кількість уразливих природних екосистем, промислове зростання, а також збільшення антропогенного навантаження спричинюють додаткові екологічні загрози, нехтування якими може призвести до небажаних екологічних, а в більш далекій перспективі і соціально-економічних наслідків.

Висновки. За результатами проведеного дослідження встановлено, що порівняно з кількістю підприємств, які функціонували в Україні на початок війни, кількість релокованих підприємств, щодо яких наявні офіційні дані, є незначною і становить 0,55% усіх активних підприємств. Значна частина релокованих підприємств переїхали у чотири західні області України, які з огляду на поточну ситуацію найбільш умовно безпечні. За винятком Закарпатської

області, де спостерігалася порівняно значна частка переміщених підприємств відносно загальної кількості активних підприємств, а також кількість додатково створених робочих місць, у решті областей релокація не спричинила значного впливу ні на соціально-економічний розвиток, ні на екологічну ситуацію.

Соціально-економічному аналізу та оцінюванню достатньо добре піддаються підприємства, переміщені в межах реалізації державної програми підтримки релокації. Водночас значна кількість малих підприємств і фізичних осіб-підприємців, які переїхали в більш безпечні області, часто без зміни фактичного місця реєстрації бізнесу продовжують свою діяльність, однак практично не впливають на соціально-економічний розвиток регіону. Це переважно стосується сфери послуг, торговельних підприємств, а також ІТ-сфери.

Проведені дослідження є проміжними та охоплюють період 2022-2023 рр. Зважаючи на продовження активних бойових дій на території України, результати можуть змінюватися під впливом активізації процесів переміщення. Підсумковий аналіз впливу релокованих підприємств на соціально-економічний та екологічний розвиток Карпатського регіону є можливим після завершення війни, стабілізації економічної ситуації в державі та максимальної інтеграції підприємств, які вирішили залишитися в регіонах-реципієнтах, в місцеві соціально-економічні системи.

Водночас можна виділити загальні позитивні тенденції проведеної релокації, зокрема підтримання економіки держави та її ВВП, додаткові надходження до місцевих бюджетів західних областей, передусім ПДФО, збереження українського бізнесу в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Заросило В. О., Заросило В. В., Євчук Т. В. Проблеми правового регулювання релокації підприємств. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. 2023. № 4(28). С. 26-33. DOI: [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2023-4\(28\)-26-33](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2023-4(28)-26-33)
2. Якимова Л. П., Білак А. В. Оцінювання впливу релокації підприємств на соціально-економічний розвиток умовно безпечних регіонів України. *Механізми забезпечення сталого розвитку економіки: проблеми, перспективи, міжнародний досвід*: матеріали IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції 19 травня 2023 р. Харків: ДБТУ, 2023. С. 52-54
3. Бойко Я. М., Чубарь О. Г., Гапак Н. М. Вплив війни на економічний потенціал територіальних громад Закарпатської області: емпіричні дослідження та експертні висновки. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка»*. 2023. № 2(26). С. 45-53. DOI: [https://doi.org/10.24144/2409-6857.2023.2\(62\).45-53](https://doi.org/10.24144/2409-6857.2023.2(62).45-53)
4. Мережко В., Іванченко Г. Основні етапи формування стратегії релокації підприємства в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2023. № 50. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-50-83>
5. Захарова О. Релокація підприємств як інструмент відновлення економіки України. *Економіка підприємства: теорія і практика*: зб. матеріалів IX Міжнар. наук. практ. конф. К.: КНЕУ, 2022. С. 134-136. URL: https://er.chdту.edu.ua/bitstream/ChSTU/4260/1/22-5750_removed.pdf
6. Програма релокації: 761 підприємство переміщено в більш безпечні регіони. *Міністерство економіки України*: сайт. 25.10.2022. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=d152dcfe-7bde-49df-a69a-8d7f9586fc13&title=ProgramaRelokatsii>
7. 840 підприємств в Україні переїхали через війну у безпечні регіони. *Opendatabot*: сайт. 23.10.2023. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/relocation-in-war>
8. Огляд реалізації програми релокації підприємств в Україні. *НІСД*: сайт. 25.05.2022. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ohlyad-realizatsiyi-prohramy-relokatsiyi-pidpryemstv-v-ukrayini>
9. Програма підтримки бізнесу у Львівській області на період воєнного стану на 2023 рік. *Львівська обласна військова адміністрація*: сайт. 2022. URL: <https://loda.gov.ua/documents/56704>
10. Львівщина – перша в Україні за кількістю релокованих підприємств. *Львівська обласна військова адміністрація*: сайт. 26.07.2022. URL: <https://loda.gov.ua/news/35592>
11. Кількість діючих підприємств за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства у 2021 році. *Головне управління статистики у Львівській області*: сайт. 2022. URL: https://lv.ukrstat.gov.ua/ukr/si/st_inf.php?091111
12. Про затвердження Порядку надання коштів на безповоротній основі для облаштування індустріальних (промислових) парків та / або забезпечення будівництва об'єктів суміжної інфраструктури, необхідних для створення та функціонування індустріальних (промислових) парків: постанова Кабінету Міністрів

Україні від 28.10.2022 р. № 1207. *Законодавство України*: сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-2022-%D0%BF#n9>

13. Концепція соціально-економічної адаптації Львівщини до умов воєнного стану і стратегічних напрямів економічного відродження на післявоєнний період. *Дрогобицька міська рада*: сайт. 2022. URL: <https://doc.drohobych-rada.gov.ua/wp-content/uploads/2022/09/Концепція.pdf>

References

1. Zaryslyo, V. O., Zaryslyo, V. V., & Yevchuk, T. V. (2023). Problemy pravovoho rehulyuvannya relokatsiyi pidpryyemstv [Problems of the legal regulation of enterprise relocation]. *Ekspert: paradyhmy yurydychnykh nauk i derzhavnoho upravlinnya – Expert: paradigm of law and public administration*, 4(28), 26-33. DOI: [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2023-4\(28\)-26-33](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2023-4(28)-26-33) [in Ukrainian].
2. Yakymova, L. P., & Bilak, A. V. (2023). Otsynuyuvannya vplyvu relokatsiyi pidpryyemstv na sotsial'no-ekonomichnyy rozvytok umovno bezpechnykh rehioniv Ukrainy [Assessment of the impact of relocation of enterprises on the socio-economic development of conditionally safe regions of Ukraine]. In *Mekhanizmy zabezpechennya staloho rozvytku ekonomiky: problemy, perspektyvy, mizhnarodnyy dosvid [Mechanisms for ensuring sustainable development of the economy: problems, prospects, international experience]*: Materials of the 4th International Scientific and Practical Internet Conference, May 19, 2023 (pp. 52-54). Kharkiv: State Biotechnological University. [in Ukrainian].
3. Boyko, Ya. M., Chubar, O. H., & Hapak, N. M. (2023). Vplyv viyny na ekonomichnyy potentsial terytorial'nykh hromad Zakarpats'koyi oblasti: empirychni doslidzhennya ta ekspertni vysnovky [The impact of the war on the economic potential of the territorial communities of the Transcarpathian region: empirical studies and expert conclusions]. *Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho universytetu. Seriya «Ekonomika» – Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series «Economics»*, 2(26), 45-53. DOI: [https://doi.org/10.24144/2409-6857.2023.2\(26\).45-53](https://doi.org/10.24144/2409-6857.2023.2(26).45-53) [in Ukrainian].
4. Merezhko, V., & Ivanchenko, H. (2023). Osnovni etapy formuvannya stratehiyi relokatsiyi pidpryyemstva v umovakh voyennoho stanu [The main stages of forming the strategy for relocate enterprise under the conditions of the state of martial]. *Ekonomika ta suspil'stvo – Economy and society*, 50. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-50-83> [in Ukrainian].
5. Zakharova, O. (2022). Relokatsiya pidpryyemstv yak instrument vidnovlennya ekonomiky Ukrainy [Relocation of enterprises as a tool for restoring the economy of Ukraine]. *Ekonomika pidpryyemstva: teoriya i praktyka [Enterprise economics: theory and practice]*: Proceedings of the IX International Scientific and Practical Conference (pp. 134-136). K.: KNEU. Retrieved from https://er.chdtu.edu.ua/bitstream/ChSTU/4260/1/22-5750_removed.pdf [in Ukrainian].
6. Prohrama relokatsiyi: 761 pidpryyemstvo peremishcheno v bil'sh bezpechni rehiony [Relocation program: 761 enterprises were relocated to safer regions] (2022, Oct 25). *Ministry of Economy of Ukraine*: Website. Retrieved from <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=d152dcfe-7bde-49df-a69a-8d7f9586fc13&title=ProgramaRelokatsii> [in Ukrainian].
7. 840 pidpryyemstv v Ukraini pereykhaly cherez viynu u bezpechni rehiony [840 enterprises in Ukraine moved to safer regions due to the war] (2023, Oct 23). *Opendatabot*: Website. Retrieved from <https://opendatabot.ua/analytics/relocation-in-war> [in Ukrainian].
8. Ohlyad realizatsiyi prohramy relokatsiyi pidpryyemstv v Ukraini [Overview of the implementation of the enterprise relocation program in Ukraine] (2022, May 25). *NISS*: Website. Retrieved from <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ohlyad-realizatsiyi-prohramy-relokatsiyi-pidpryyemstv-v-ukraini> [in Ukrainian].
9. Prohrama pidtrymky biznesu u L'vivs'koyi oblasti na period voyennoho stanu na 2023 rik [Business support program in the Lviv region for the period of martial law in 2023] (2022). *Lviv Regional Military Administration*: Website. Retrieved from <https://loda.gov.ua/documents/56704> [in Ukrainian].
10. L'vivshchyna – persha v Ukraini za kil'kisty relokovanykh pidpryyemstv [Lviv Oblast is the first in Ukraine in terms of the number of relocated enterprises] (2022, Jul 26). *Lviv Regional Military Administration*: Website. Retrieved from <https://loda.gov.ua/news/35592> [in Ukrainian].
11. Kil'kist' diyuchykh pidpryyemstv za vydamy ekonomichnoyi diyal'nosti z rozpodilom na velyki, seredni, mali ta mikropidpryyemstva u 2021 rotsi [The number of operating enterprises by type of economic activity with a breakdown into large, medium, small and micro enterprises in 2021] (2022). *Main Department of Statistics in Lviv region*: Website. Retrieved from https://lv.ukrstat.gov.ua/ukr/si/st_inf.php?091111 [in Ukrainian].
12. Pro zatverdzhennya Poryadku nadannya koshtiv na bezpovorotniy osnovi dlya oblashtuvannya industrial'nykh (promyslovykh) parkiv ta/abo zabezpechennya budivnytstva ob'ektiv sumizhnoyi infrastruktury, neobkhidnykh dlya stvorennya ta funktsionuvannya industrial'nykh (promyslovykh) parkiv [On the approval of the Procedure for providing funds on a non-refundable basis for the arrangement of industrial (industrial) parks and/or ensuring the construction of adjacent infrastructure facilities necessary for the creation and functioning of industrial (industrial) parks]. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine, adopted on 2022, Oct 28, 1207. *Legislation of Ukraine*: Website. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-2022-%D0%BF#n9> [in Ukrainian].
13. Kontseptsiya sotsial'no-ekonomichnoyi adaptatsiyi L'vivshchyny do umov voyennoho stanu i stratehichnykh napryamiv ekonomichnoho vidrodzhennya na pislavoyennyi period [The concept of socio-economic

adaptation of Lviv Oblast to the conditions of martial law and strategic directions of economic revival for the post-war period] (2022). *Drohobych City Council*: Website. Retrieved from <https://doc.drohobych-rada.gov.ua/wp-content/uploads/2022/09/Kontseptsiya.pdf> [in Ukrainian].

Kovalyshyn V. R. Impact of business relocation on the socio-economic development of Carpathian region.

Relocation (movement) of enterprises has become a reality of conducting Ukrainian business in recent years. This process especially intensified with the beginning of full-scale military operations on the territory of Ukraine and the forced relocation of many enterprises to regions that are conditionally safe for doing business. At the state level, a support program for relocated enterprises has been developed, and at the regional level, local self-government bodies are implementing measures to assist relocated enterprises. The relocation process has both positive and negative consequences for the regions to which the relocated enterprises move. The scientific works devoted to this topic mainly address the issues of legal regulation and the economic and organizational influence of the relocated enterprises on the financial results of regional development. At the same time, insufficient attention is paid to social aspects and the impact of relocated enterprises on the environment. The article aims to analyze the impact of the relocated enterprises on the socio-economic development of the western oblasts of Ukraine and evaluate the possibility of the negative impact of the growing number of enterprises on the condition and quality of the environment. The article deals with the current issues of the relocation of enterprises caused by the conduct of military operations on the territory of Ukraine. The regions to which enterprises are most actively moving and the structures of relocated enterprises are analyzed. The impact of the process of enterprise relocation on the socio-economic development of Carpathian region is evaluated and determined to be insignificant. The probability of a negative impact on the environment as a result of additional anthropogenic and technogenic load on the regional ecosystem is also assessed. The advantages and disadvantages of business relocation for the development of Carpathian region are determined. The need to consider the dynamics of business relocation in the strategic planning of regional development is substantiated.

Keywords: development strategy, program of business relocation, Carpathian region, SWOT analysis, ecological and economic impact.

Ковалишин Володимир Романович – кандидат економічних наук, доцент, докторант відділу регіональної екологічної політики та природокористування ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України», доцент кафедри спортивного туризму Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського (e-mail: v.kovalyshyn.ldufk@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7808-3200>).

Kovalyshyn Volodymyr Romanovych – Ph.D. (Econ.), Associate Professor, Doctoral Postgraduate of the Department of regional ecological policy and environmental management of the Dolishniy Institute of Regional Research of NAS of Ukraine, Associate Professor of the Department of sports tourism of the Lviv State University of Physical Culture named after Ivan Boberskyj.

Надійшло 10.03.2024 р.